

METİN TAMİRİ

Selami ECE*

Özet

Metin tamiri; tenkit, neşir ve edisyon kritik çalışmalarının esasını oluşturur. Klasik Türk Edebiyatı kelime kadrosu, kültür ve sanat anlayışıyla ve şekil özellikleri itibariyle kolektiftir. Yazma eser şeklinde sahip olduğumuz bu metinler, insandan kaynaklanan bir takım yanlışlıklarla zamanın yıpratıcı etkilerini de beraberlerinde taşırlar. Metin tamiri, bu problemleri bertaraf etmeye yönelik bir çalışmadır.

Her teorik çalışma ancak ortaya konmuş sağlam bir metinden hareketle ortaya konabilir. Şerh ve tahlil çalışmaları da metin tespitinden sonra yapılabilir. Bu makalede metin tamirini gerekli kılan şartlar ortaya konmaya çalışılmış, araştırmacının sahip olması gereken dil ve edebiyat donanımı tayin edilmeye çalışılmıştır. Metin tamiri ancak doğru bir yöntem ve dikkatli bir yaklaşımla ortaya konabilir. Bu makalede metin tamiri için gerekli olan ön çalışmalar hakkında da bilgi verilmiştir. Makalenin sonunda orijinal metinlerden kopya edilen problemlerli kısımlar üzerinde uygulama çalışmaları yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Metin tamiri, metin tenkidi.

TEXT REPARATION

Abstract

Text reparation is a basis for criticism, publication, and editing activities. Classical Turkish Literature is collective for its word richness, culture, sense of arts and stylistic aspects. These written text works have been damaged, during the course of time, by humans. Text reparation is an activity in order to solve these problems.

Any theoretical work can be done only if there is a proper text. Explanatory and critical activities can be done after the determination of the text. This article tries to identify the necessary conditions for text reparation and the basic language and literature qualities of the researcher. Text reparation needs proper methodology and careful approach. This article gives also the necessary information for the prestudy of the text reparation. This article includes practical examples about the problematical parts of the copies of original texts.

Keywords: Text reparation, text criticism.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, selamiece@atauni.edu.tr

Ø. Giriş

Klasik edebiyat terminolojisine hasrederek yüzeysel olarak metin tamirini; bir yazma eserde imlanın bozukluğu, yazı çirkinliği, unutkanlık ve silinti yüzünden okunamayan bir ibarenin tashih edilmesi ya da eserin zamandan, ihmalden veya tahrip edici etmenlerden kaynaklanan sebeplerle gördüğü maddi hasarların telafi edilmesi şeklinde tanımlayabiliriz; ancak tamiri, tarifî kadar kolay değildir. Tıpkı tedavinin, hastalığı teşhis safhasıyla başlaması gibi metin tamiri de metnin varoluş prensiplerini tanımayı ve tenkit prensiplerini bilmeyi gerektirir. Metin teşkili, şerhi, tahlili gibi çalışmalar metin tamirinden ve tenkidinden sonraki çalışma safhalarıdır. Bu çalışmaya girişen araştırmacı metne bir bakıma istikbal kazandırır, dolayısıyla bu bilince uygun donanıma haiz olması bilimsel ve etik bir zorunluluktur.

1. Metin - Tenkit - Edisyon Kritik

Metin, her şeyden önce dille ilgili bir unsurdur, anlamlı bir yapıya sahiptir ve işlevseldir. Yani metin, cümle seviyesinden itibaren hüviyet kazanır. Biz daha çok birbirini izleyen sıralı ve anlamlı cümlelerin oluşturduğu cümleler dizgisini metin olarak kavramak temayülündeyizdir. Aslında metni büyükçe bir cümle olarak kabul etmek gerekir. Diğer taraftan en kısa cümle de en kısa metindir zaten.

Değerlendirdiğimiz unsur ister cümle, isterse metin olsun ancak belli yapısal özelliklere haiz ise varlığını ispat edebilir. Cümlede dil bilgisel doğruluk, metindeyse anlamsal tutarlılık aranır. Bir cümle sözcüklerin art arda sıralanmasıyla oluşmadığı gibi metin de kendini oluşturan cümleler arasında bağıntı olmaksızın metinsel yapı kazanamaz (Günay, 2001, s. 34).

Metin her şeyden önce bir husustan söz eder. Bu kurgusal - fiktif bir husus olabileceği gibi dış dünyaya ait bir gerçeklik de olabilir. Metnin ikinci özelliği anlamlı olmasıdır. Karşısında alıcı yer alır ve bildirişim alıcının varlığını ve mesajın ona ulaşmasını zorunlu kılar. Ancak anlamlı bir metnin mesajı alıcıya ulaşabilir. Filolojik çalışmalarda *edibilimsel* denilen özellik ise metnin ortaya koyuluş niyetiyle ilgilidir. “Bir sözce alıcı üzerinde etki yapmak isteyebilir. Birisini inandırmak, yatıştırmak, kaygısını gidermek, içini rahatlatmak, eğlendirmek şaşırtmak, vb. eylemler alıcı üzerinde etki yapabilir. Verici, alıcıyı bir konuda uyarır; ona bilgi verir ya da bir konuda ikna eder” (Günay, 2001, s. 36).

Sözlü veya yazılı olması metnin haiz olması gereken kriterleri değiştirmez; fakat yine de biz tanımlı Klasik Türk Edebiyatı doğrultusunda özelleştirmeye çalışalım:

Metune kelimesi “sert, kuvvetli oldu” anlamında bir fiildir. Çoğulu olan *mutun* kelimesine klasik edebî metinlerde rastlamışızdır. Kitabın metin kısmı *metnu’l-kitap* olarak ifade edilir. Toprağın sırt kısmına veya bir hayvanın omurgasının üst kısmına da *metn* denir. Aşına olduğumuz bir terim de *hablu’l-metin* (kuvvetli ip) şeklindedir. Şair ve mutasavvıflar, terkibi İslam dinine atfen kullanmışlardır.

Aşıkın imanı yüzündür saçın hablü’l-metin

Ben bu dini tutmuşum belimde zünnar işte gör (Nesimî)

Bir şeyin metni herhangi bir şeyin kendisiyle ayakta durup destek aldığı, kuvvet kazandığı şeydir. Senedin ardından gelen söze de rivayet eden (ravi)in sözü senetle desteklemesi, kuvvetlendirmesi ve bu sayede sözün sahibine kadar ulaştırması münasebetiyle *metn* denir (Yıldırım, 2009, s. 31).

Tenkid; bir insanı, bir eseri veya bir konuyu doğru ve yanlış taraflarını göstermek maksadıyla incelemek ve değerlendirmek demektir. Terim, bazen bir şeyin sadece kötü taraflarını göstermek anlamında kullanılmıştır. Bir ilke veya bir olayın incelenmesi demek olan tenkidin neticesinde bir değerlendirme hükmü ortaya konur (Yeni Türk Ansiklopedisi, 10, s. 4048). Kelimenin müştaki olan *nakd*, *tenkad*, *tenekkud*, *intikad* kelimeleri de diğer anlamları yanında dirhemleri birbirinden ayırmak, bozuk olanları sağlamlarından ayıklamak anlamlarına gelirler.

İngilizce *edit* kelimesi yayım, baskı, basım, bölüm demektir. İngilizcede *criticism*, Almancada *kritik*, Fransızca da *critique* kelimesiyle karşılanan tenkit; hüküm vermek, karar vermek, muhakeme etmek manalarına gelir ve dilimize kritik etmek şeklinde girmiştir. *Metin tenkidi* ifadesi basılmamış bir eserin yazma nüshalarının birbirleriyle karşılaştırması suretiyle müellif kaleminden çıkmış olan sağlam metnin ortaya konması, nüsha farklarının dipnotlarda gösterilmesi anlamında kullanılmıştır. Batıda *textual criticism*, *textkritik*, *text crituque*; Arap dünyasında *tahkiku’l-mutûn*, *tahkiku’n-nusûs*, *nakdu’l-mutun*, *nakdu’n-nusus* denilen çalışma gerçek anlamda, metin tenkidinin sadece bir bölümüdür. Metin tenkidi, hadislerin senet açısından ve metin zaviyesinden tahlile tabi tutulmasıdır. Metin değerlendirilirken, Kur’an, sünnet, akıl prensipleri, tarih, coğrafya ve diğer müspet ilimlerin kaide ve verileri ölçüyü oluşturur. Bütün bunlardan sonra “çeşitli kriterler ışığında bir metnin sahih olup olmadığını tespit etmeye çalışmak” tanımına varılabilir (Yıldırım, 2009, s. 35-37).

Görüldüğü gibi metin ve tenkit, aslında çalışmanın iki yönünü teşkil eder. Metin, metnin sağlamlığı üzerinde yoğunlaşırken tenkit, rivayetin sağlamlığını araştırır. Metin tenkidinin edisyon kritikten farklı görülen tarafı da bu olmalıdır.

Doğru bir metin ortaya koymanın ve neşretmenin gayesi, okuyucuya mümkün olduğu kadar müellifin kaleminden çıkmış orijinal metni sunmaktır. Metin tenkidi de orijinal metni aramak ve ona ulaşmak için kullanılan vasıta ve takip edilen yolların tümüdür (Ateş, 1942, s. 55).

Yapılan tanımlar bir araya getirildiğinde varılacak ortak nokta sağlam, doğru, güvenilir metin ortaya koymak şeklinde belirlenebilir.

2. Metin Tenkidi ve Metin Tamiri

Metin tenkidinin yapılış yöntemi dikkate alındığında görülür ki; sağlam bir metin elde etmek gayesiyle ortaya konan yöntem aslında metni tamir etmeye yönelik bir ameliyeden başka bir şey değildir. Rivayetler arasında mukayese, müellifin bilgi, kültür, edebî anlayış, sosyal statü ve yönelimlerinden hareketle metne mesafesini ortaya koymak gayesi, tamirin metne filolojik hükümler getirmekten daha çok tenkidî yaklaşım olduğunu gösterir. Hadis ilminde buna *dış tenkit* denmiştir. Müellif nüshası da zaman zaman tamir gerektirir ve belki sadece bu tür bir çalışmada dış tenkitten çok metnin kendi içindeki dil ve anlam tutarlılığı üzerinde yoğunlaşmak gerekir.

Dış tenkit “kaynak malzemenin ne dereceye kadar vesika değeri olduğunu araştırmak, mümkünse o vesikayı kaynak olarak kullanılabilir hâle getirme işidir.” “İç tenkit, kaynak malzemesinin muhtevasının doğruluğunu gerçeğe uygunluk derecesini tetkik etmek ve onun gereği ispat gücünü ortaya koymaktır.” Yani iç tenkit bir muhteva analizidir.

Dış tenkitte yapılması gereken hususlar:

- 1- Tespit edilen nüshanın müellife ait olup olmadığı belirlenecektir.
- 2- Müellife ait olmayan bir nüshanın asıl nüshaya mesafesi tayin edilmelidir.
- 3- Tek bir nüshaya ulaşılabilmiş ise müstensihden kaynaklanan birçok yanlış imla ve müdahalelerin olabileceği dikkate alınarak titiz davranmak gerekir.
- 4- Birden fazla müstensih nüshası mevcut olan metinlerde nüsha şeceresini tayin etmek yoluna gidilecektir.

İç tenkit çalışmasında da şu uygulamalar yer alır:

1- Metni anlamak, metnin mesaj veya gayesini çözmeye çalışmak. Bu da metnin dilini bilmeyi, kelimelerin zamanla uğradığı mana değişikliklerini takip etmeyi gerektirir.

2- Kelimeler, bölgeler ve ülkeler arasında farklılıklar arz eder. Metnin lehçesini tespit etmek gerekir.

3- Her yazarın, ferdiyetini ortaya koyduğu bir üslup vardır. Eser sahibinin üslubu tanınmalıdır.

4- Her kelime ve cümle bağlamdan hareketle açıklanabilir bir niteliğe kavuşturulur.

Bütün bunlara rağmen yine de müellifin niyetinin ne olduğu netleşmeyebilir. Bazı tabirler değişik anlamlarda, istihza, telmih veya mecaz gibi söz sanatlarıyla ifade edilmiş olur ve bunların gerçek manasını ortaya koymak belagat bilgisi gerektirir. Bunun için müellifin ne dediğini değil ne demek istediğini anlamaya çalışmak gerekir (Yıldırım, 2009, s. 502-508).

3. Müellif Nüshası Metinler

Müellifin kaleminden çıkmış orijinal metne müellif nüshası denir. Müellif nüshasını tanımının belli kriterleri vardır:

Öncelikle metinde telif kaydının olup olmadığına bakılır ve telif kaydı metnin mukaddimesinde, mukaddimeyi takip eden müstakil bir fasılda veya metnin hatimesinde bulunabilir. Eserin niçin, ne zaman ve kime ithafen yazıldığına dair bilgiler, yani eserin yazılış macerası telif kaydından okunur. Eserin bir müsveddeden tebyiz edildiğine dair ifadeler de telif kaydı olarak mütalaa edilir (Çetin, 1971, s. 62).

Prensip olarak istinsah kaydı olmayan bir eser, müellif nüshası olabilir; diğer taraftan müstensih bazen telif kaydını da istinsah eder ve bu defa da nüsha müellif nüshasıymış intibai verebilir. (bk. Polat, 2010, s. 209). Asıl konumuz müellif nüshasının metin tamiri açısından değerlendirilmesi olduğu için şimdilik bu kadarını kaydetmekle iktifa edelim.

Metin tenkidinde asıl gaye; doğru bir metin ortaya koymak değil, yanlış da olsa müellife ait orijinal metni ortaya koymaktır. Müellife ait bir kusur daha sonra bir müstensih tarafından tashih edilirse metni tenkit eden kişi doğru rivayeti tercih etmek suretiyle metni orijinalinden uzaklaştırabilir (Ateş, 1942, s. 256). Müstensihin yaptığı iyi niyetli bu tashihi, metni tamir etmek endişesinde olan münekkit de yapabilir. Metin tenkidi çalışmalarında da nüsha

şeceresinin tespit edilememesi, muteber nüshanın tespit edilememesi veya isabetli rivayetin belirlenememesi gibi sebeplerle, yapılan çalışma; orijinal nüshayı yansıtmak yerine mevcut nüshalara yeni bir nüshanın eklenmesi şeklinde sonuçlanabilir. Bir metin tenkidinde müellif nüshasını istinsahmış gibi veya istinsah edilmiş bir nüshayı müellif nüshası gibi değerlendirmek ise herhâlde hataların en büyüğü olur.

Müellif nüshasının inşası hakkında şunlar kaydedilmiştir:

1- Müellif; manasız bir şey yazmak istemez, fikirlerinde tezada düşmez. Ölçü, mantık kurallarıdır.

2- Müellif, gramer kurallarına uymayan cümleler de yazmaz. Bu sebeple eserin neşredildiği dönemin gramer kurallarına hâkim olmak gerekir.

3- Müellifin inanç dünyasını iyi bilmek, onun bu inançlara zıt bir fikir ileri sürmeyeceğini hesap etmek gerekir (Ateş, 1942, s. 257).

4- Müellifin mevcutsa diğer eserlerinden de istifade etmek suretiyle kullandığı kelime kadrosunu, üslubunu, sanat anlayışını, bedii zevkini belirlemek; neyi, nasıl söyleyeceğini önceden tahmin etmek gerekir.

Ahmet Ateş, her ne kadar müellifin gramer kurallarına uymayan veya manasız cümleler sarf etmeyeceğini kaydediyorsa da metin tamiriyle ilgili uygulamalarda bu tip hataların nasıl sudur ettiğini örneklendirmeye çalışacağız. Şimdilik şu hususu kaydetmekte fayda mülâhaza ediyoruz. Elimize geçen her müellif nüshası tebyiz edilmiş yani temize çekilmiş, gözden geçirilmiş nüsha olmaz. Bazen müellifin ömrü, bazen de imkânsızlıkları veya rahatlığı eserinin müsvedde olarak kalmasına sebep olur. Müsvedde nüshalarda da hâliyle vezin, kafiye, takdim-tehir, mana, cümle düşüklüğü, imla vs. her türlü yanlışlığa rastlamak mümkündür. İçinden geldiği gibi yazmak, bir kısmı sonradan tamamlamak düşüncesiyle boş bırakmak, unutkanlık ve diğer psikolojik sebepler; ortaya konan metnin beşeri noksanlıkları olarak kendini gösterir. Bu sebeple müellif nüshası da tamir edilir mi sorusunun cevabı, evettir. Bu defa münekkit günümüzde dergi ve kitap editörlerinin veya redaktörlerinin yaptığı işi yapar. Bu ameliyeye de artık metnin tamiri değil, metnin tashihi demek doğru olur. Müellif nüshası olan Hasan Hatif divanından (Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Ktp. ASL Nu: 94-98) istinsah edilerek oluşturulan *Divançe* (Milli Kütüphane FB 313) bu tip tashih örneklerini aksettirecek mahiyettedir.

4. Müstensih Nüshası Metinler

Bir metnin müellif hayattayken veya öldükten sonra bir başka kişi tarafından kopya edilerek çoğaltılmış nüshasına müstensih nüshası denir. Tanımdan anlaşılacağı üzere müellif, eserinin kopya edilmesine nezaret edebilir ve böyle durumlarda nüshaların güvenilirliği daha fazla olur. Bu nüshalarda müellifin daha sonra tamamlamak üzere veya belli kısımların tertibine dair not ettiği hususların, niyetlendiği doğrultuda hazırlandığı görülür. Söz gelimi Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin müellif hattıyla yazılmış (Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Nu.:171) nüshasının 16a sayfasında "İki beyit aşağıda" 19a sayfasında yer alan "Hasb-i hâl-i mezbur bu mahalle tahrir oluna" gibi ifadelerin şair hayattayken eserin Ahmet Yüsrî tarafından istinsah edilen (İstanbul Üniversitesi TY 5531) nüshasında tashih edildiği görülür.

Müellifin hayatına uzak istinsahlarda doğal olarak hata sayısı artar. Şecereye dâhil olan yeni nüshalarla, mevcut hatalara yenileri eklenir. Böylece müellif kaleminden çıkmış olan metin tanınmaz hâle gelir. Hatif Divanından teşkil edilen divançe (Milli Kütüphane FB 313) ile müellif nüshası (Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Ktp ASL Nu: 94-98) mukayese edildiğinde asıl metinden ne ölçüde uzaklaşıldığı gözlenir.

Müstensih nüshası ile müellif nüshası arasında imla, kelime, cümle, fasıl ve bölüm farkları olabilir. Bu farkları oluşturan sebepler şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Müstensih yanlışlıkla başka kelime ve cümle yazmış veya atlamış olabilir.
- 2- Müstensih bilerek bir kelime veya ifadeyi beğendiği tarzda değiştirebilir.
- 3- Müstensihin devrinde imla ve istimal şekilleri değişmişse yeni anlayış, istinsah edilen metne akseder (Kavakçı, 1976, s. 90).
- 4- Müstensih bir metinden kendi zevki doğrultusunda seçme yapıp asıl metni kısaltabilir, bazen seçtiği kısımları değiştirme yoluna da gider.

5- Metne yapılan ilaveler de söz konusudur. Metin bağlamına uygun düşecek şekilde müstensih bazen kendinden bazen de meşhur bir şairden ezberinde var olan bir şiiri tazmin eder. Bu durumda tazmin edilen metin, eseri kopya edilen müellife aitmiş gibi görünür.

5. Tamir Gerektiren Durumlar ve İşaretleme

1- İmlası veya harekesi bozulmuş kelimeler tashih edilerek transkribe edilir ve dipnotta imla problemine işaret edilir. Söyleyiş muhafaza edilecekse; fakat bundan da anlaşılma problemi hâsıl oluyorsa bu defa da kelimenin ilmî (sözlüksel) imlası dipnotta gösterilir.

2- Manzum metinlerde vezne uymayan beyitler imkân ölçüsünde tamir edilmeye çalışılır.

3- Tahmini ilaveler < > şeklinde üçgen parantezle, maddi hasarları tamamlayıcı cümleler [] şeklinde köşeli parantezle ve tahmini çıkarmalar ise [[]] şeklinde çift köşeli parantezle metin içerisinde yer alır. Sadece üçgen ve köşeli parantez kullanılıyor farklı tasarruflara işaret ediyorsa çalışmanın kısaltmalar listesinde gösterilmelidir. + işareti nüshadaki fazlalıklara - işaretiyse noksanlıklara işaret eder ve metin tenkidinde aparatta kullanılır (Kavakçı, 1976, s. 105).

“Metin tamiri ancak zaruret hâlinde başvurulacak bir yol olmalıdır.” (Köksal, 2008, s. 181). Bütün gerekliliğine rağmen tamir çalışması riskli bir işdir. Yanlış tamir edilmiş bir metin, müellifin sanatkâr kişiliğine iftira olacağından metnin hasarlı hâliyle kalması yeğlenmelidir. Yerine göre, metnin anlamına katkı sağlamasa da anlamı saptırmayan subjektifleştirmeyen, izafi olmayan, kolektif bilinç ve zevki sevkedip değiştirmeyen ifadeler tamir malzemesi olarak kullanılabilir.

6. Yönteme Dair

Metni bir resim gibi değerlendirirsek, araştırmacı resim ve ressamı takip ederek tamiri şekillendirir. İster manzum isterse mensur bir metnin tamiri söz konusu olsun kelime grupları, şekli zorunluluklar, mana birlikleri, ibareler arası simetri, ses-söz ve söz-mana ilişkisi, cümle dışı unsurlar, mühmelletler, zıtlar, müteradifler, tekrarlar, türün kelime kadrosu vs. gibi metne (resme) dair özellikler yanında üslup, metnin yazıldığı dönemin dil ve kültürel zevkleri, telmihat, müellifin eğitimi, sosyal statüsü, dinî hassasiyetleri, mizacı, temayülleri vs. gibi müellife (ressama) yani metnin insanî tarafına dair özellikler sistematize edilerek yaklaşım metotları belirlenir. Araştırmacı, arızasız bir metin üzerinde metnin bir kısmını karartmak suretiyle kendi donanımını ölçüp tecrübe alıştırmaları yapabilir.

6.1. Kelime Grupları

Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak işlem gören dil birlikleridir. Grubu oluşturan kelimeler bir takım kaidelerle yan yana gelirler. Bu yan yana geliş gruba bütünlük kazandırır. Kelime grubu kelimelerle, diğer gruplarla ve cümlelerle bütün hâlinde münasebette olur (Ergin, 1986, s. 374).

Manzum metinlerin, başka deyişle şiir cümlesinin kendine özel bir grameri vardır. Cümle öğelerinin her zaman eksiksiz ve sıralanışının da yerli yerinde olması beklenmez. Fakat her hâlükârda ifadeleri gruplandıran unsurlar yanında, kelime karakterinin müstakil veya bağımlı olması da metne yaklaşım şekli için değişmez ölçütler olarak kabul edilir.

Türk dilinin sentaksının değişmez prensibi şu şekildedir: Bütün kelime grupları ve cümlede belirtilen, tamlanan, tabi olunan asıl unsur sonda; belirten, tamamlayan, tabi olan yardımcı unsur ise başta bulunur. Ki'li birleşik cümle yapısı da her ne kadar kullanılmaktaysa da yabancı asıllıdır ve bu kaidenin dışında yer alır. Sözü edilen prensibe dayalı kelime sırası; vezin, kafiye ve diğer ahenk zaruretleriyle nazımda yer değişikliği gösterebilir; fakat asıl sıra içindeki mana ve fonksiyonlarını yine de muhafaza ederler. Yani şiir yine olması gereken sentaks ile idrak edilir. Bu Türkçe düşünme sisteminin gereğidir (Ergin, 1986, s. 375). Yani bu defa sentaksı kaideye göre şekillendirip anlamlı bütünlüğe kavuşturan tabii olarak zihindir.

Manzum metinlerde sentaksı şekillendiren kafiye, vezin gibi zorunluluklar dışında aks, iade, reddü'l-acz ale's-sadr, müzavece, tarsi, tekabül gibi sentaksı satranç hâline getiren edebî sanatlar da yapı üzerinde etkilidirler. Mensur metinlerdeyse ifadeyi seci ve klişeleşmiş tabirler şekillendirir. Manayla ilgili sanatlar da metin tamirinde yol gösterir. Böylece aslında tamirin şekil, üslup, tür ve mana bütünlüğü gerektiren bir ameliye olduğu anlaşılır.

Görevleri ve diğer metinsel öğelerle ilişkileri açısından kelimeleri gruplandırdığımız zaman gramer kitaplarında zaman zaman farklı isimlerle de yer alsa *isim tamlaması*, *sıfat tamlaması*, *sıfat fiil grubu*, *zarf fiil grubu*, *isim fiil grubu*, *tekrar grubu*, *edat grubu*, *bağlama grubu*, *unvan grubu*, *birleşik isim*, *ünlem grubu*, *sayı grubu*, *birleşik fiil*, *kısaltma grupları* (Karahana, 1991, s. 3-40) şeklinde gruplar elde ederiz. Tamir, bu grupların özelliklerini bilmeyi gerektirir; ancak bu özelliklerin dönemlere göre değişik görünümler kazandığı da dikkate alınır. Agâh Sırrı Levend, sözü edilen hususları nesir dilinin ve nazım dilinin özellikleri şeklinde sıralamıştır. Özetleyerek arz edelim:

6.2. Nesir Dilinin Özellikleri

1- Farsçadan alınan “ki” edatı bazen uzun ibarelerin ayrıştırılmasında, bazen de gereksiz olarak birbirini izler. “Kim” edatı da aynı şekilde tasarruf edilir.

2- “Ve” bağlacı eski mensur metinlerde hemen hemen her cümlenin başında kullanılır. “Ve dahi” edatları da cümle başında birlikte yer alabilir.

3- “Eğer” edatı “gerek” yerinde de kullanılır.

4- İsim tamlamalarında belirtenin sonundaki “n” eki çoğunlukla atılır. “Bu, Acemler kavlidir” (Bu, Acemlerin kavlidir) gibi. Bazen de ihtiyaç olmaksızın grup belirtili tamlama hâline getirilir. “Anların hakkında dahi güzariş-i aklam...” gibi.

5- Cümle içinde “ile” edatının yerine nesne “e”si kullanılır: “İlme meşgul iken feragat ihtiyar idüp... (İlmile meşgul iken feragat ihtiyar idüp...). Aynı edatın yerine “in” ekinin kullanıldığı da olur: Kış mevsimi bî-vakt gelmegin (kış mevsiminin ansızın gelmesiyle). Bazen de ile edatının büsbütün kaldırıldığı olur: “Kaza-i İlâhî ö Ömer Çelebinün gül-i ömrin sarsarı ecel berbad ider. (Ecel rüzgârı kaza-i ilâhî ile Ömer Çelebinin ömür gülünü havaya savurur).

6- Günümüzde “kendi”, “kendisi”, “kendileri” şeklinde kullandığımız kelime eski metinlerde “kendi” ve “kendiler” biçiminde kullanılır.

7- Nesne eki olan “i” yerine “e” getirildiği görülür. “Ahmet Hasan’a (Hasan’ı) taklit ediyor” gibi.

8- Günümüzde olumsuz manada kullandığımız bazı kelimeler klasik dönem metinlerinde olumlu mana arz ederler. Tam tersi de söz konusudur.

9- Cümle başında sıklıkla “imdi, pes, elkıssa, muhassa, hulasa-i kalam gibi kelime ve tamlamalar yer alır.

10- Seciler virgül görevi görür, ibareleri birbirine bağlar ve bunun dışında süs için, yani salt uyum endişesiyle kullanılabilir.

11- Türkçe cümleler arasında “kabire’n an kâbir” (büyükten büyüğe), “ibkae’n alâ mâ kân” (olduğu gibi bırakarak), “ve helümme cerra” (çek buraya getir, onu da bunun gibi kıyas et), min haysi hiye hiye” (noktası noktasına) “keen lem yekûn” (olmamış gibi), min gayri teammüdin” (bilmeyerek, kastetmeyerek) gibi Türkçe deyimler yer alır (bk. Levend, 1972, s. 24-31).

Agâh Sırrı Levend'in kaydettiği deyimlere; klişeleşmiş dua cümleleri ve darb-ı mesellerle, bir kelimenin terkibe girdiği kelimeleri gruplandırmak veya bir kelimenin oluşturduğu ikilemeleri tespit etmek şeklinde fonksiyonel sözlük çalışmaları da ilave edilebilir. Söz gelimi dil kelimesinin önündeki boşluk eğer bir terkip olduğu hissini uyandırıyor ise dil-i avare, dil-i bîkarar, dil-i bimar, dil-i divane, dil-i mecruh, dil-i suzan, dil-i şeyda, dil-i zinde vs. seçenekler denenir. Aynı şekilde ikilem intibai veren bir hamd kelimesinin devamına sipas, sena, şükr gibi eş anlamlı; şad kelimesinin devamına naşad, namurad gibi veya çar kelimesinin sonrasına naçar gibi zıt anlamlı kelimeler denebilir. Bu dikkatle yapılmış bir sözlük okuması araştırmacının tamir imkânlarını genişletecektir.

6.3. Nazım Dilinin Özellikleri

1- Arapçaya uygun cümle yapımı:

Bildim üftadelügin sâye misâl

*Çare yok derdine **illâ** ki visâl (Atayî)*

İkinci mısranın kelimeyi tevhidin cümle yapısından hiç bir farkı yoktur.

2- “İllâ” yerine “meğer edatı da kullanılır:

Hiç ferd olmadı o dem azad

*Şah-ı Hurşid ile **meğer** Bihzad (Atayî)*

(Hurşid Şah ile Bihzad'dan başka...)

3- Fiilsiz cümleler teşkil edilebilir, bu bazen benzetme edatıyla yapılır:

Çıkdı kasr üzre o mihr-i ümmid

Nitekim tarem-i çarha hurşid (Sabit)

(İkinci mısra “nitekim” edatıyla fiilsiz hâle getirilmiş ve ilk mısranın fiiline [çık-] gönderme yapılmıştır).

4- Farsça'ya uygun cümle yapımı:

Ey pâ-y-bendi dâmgeh-i kayd-ı nâm ü neng

***Tâ key** hevâ-yi meşgale-i dehr-i bîdireng (Baki)*

5- Ölçü sıkıntısıyla yan yana gelen kelimeler arasında k'oldu (ki oldu), cüml'anunçün (cümle anınçün), fitn'olurdı (fitne olurdu) gibi kontraksiyon yapıları.

6- Cümle bir mısranın ortasında bitebilir.

7- Konuşmalar, manzum eserlerde “didi, eyitdi” gibi fiillerle belirtilir.

6.4. Nazım ve Nesirde Görülebilecek Diğer Özellikler

1- “Gibi” yerine “bigi”, “tek” kelimeleri ve “leyin” eki kullanılabilir.

2- “Den” eki yerine “din”, “ile” yerine “bile” “birle” kelimeleri kullanılabilir.

3- “Der”, “ender”, “ezin” gibi farsça edat ve zarflar sıklıkla kullanılır.

Ezin bes oldı baht-ı nâmilâyim

Kazaya derd ü mihnetle mülazim (Güftü).

4- Devamlılık ifade eden şimdiki zamanı göstermek için “mektedir” eki yerine “üpdür” eki kullanılır.

5- “Dır” eki yerine “dürür, durur” eki kullanılır. (Levend, 1972, s. 43-51)

6.5. İmla

Metni tamire çalışan araştırmacının, dönemler itibariyle imla temayüllerini takip etmesi gerekir. Bu hususu da kısaca örneklendirmeye çalışalım:

a) Ve: harekeli metinlerde harekeyle verilebilir veya hareke konmamış olsa bile klişeleşmiş yapılar arasında tasarrufa gidilerek konmadığı olur. Bu her ne kadar bir eksiklik veya tamir gerektiren bir husus olmasa da araştırmacı mevcut durumu transkribe ettiği metinde görünür kılmak imla özellikleri başlığıyla genelleyici bir bölümde veya aşağıda sözü edilecek parantez uygulamasıyla metin içinde göstermek durumundadır.

b) İle: Öncelikle kelimenin له ، يله ، اله ، ايله şekillerinde yazıldığını dikkate almak gerekir. “Elif”siz yazılanlar kelimeye bitişiktir; fakat buna rağmen “i” ünlüsünü muhafaza edebilirler. Bu husus, vezinden hareket edilerek tayin edilir. Yani kelime قلمله şeklinde yazılsa da kalemile şeklinde okunması gerekebilir. Bu okuma biçimi tamir olarak değerlendirilmez; çünkü yazma eserler döneminin, henüz kesinlik kazanmamış imla özelliklerinden biridir. Tersî söz konusu ise yani kelimedenden ayrı bir şekilde قلم ايله şeklinde yazılmış ve vezin “kalemle” şeklinde okumayı gerektiriyorsa kalem(i)le şeklinde tamir edilir.

c) Türkçe kelimelerin vezne uydurularak yazıldığı görülür. Kanaatimizce metnin vezne riayet edilerek doğru okunmasını sağlamak endişesiyle bu şekilde bir tasarrufa gidilmiştir.

گوسترمادی (göstermedi) کوسترمادی (döşediler), گودایی (gövdeyi), درتلاړك (dertlerün),

ç) دنصوكره ...dan sonra, ندمكو ne denlü, نكم ne kim, اولداهى ol dahi, اولدم ol dem, دنبرو ...den berü gibi kelimelerin bitişik yazıldığı görülür.

d) Eklerin kelime tabanından ayrılarak yazıldığı da olur: سرکش لکده (serkeş-likde) gibi.

6.6. Bağlam - Sözün Gereği

Araştırmacı her şeyden önce metni hem paradigmatik (dizi bilim) hem de syntagmatik (dizim bilim) açısından gözden geçirmek durumundadır. Dizim (syntagm), bir metinde kelimelerin arka arkaya dizilişiyle yani anlamsal bir bütün oluşturacak şekilde düzenlenişiyle oluşur. Dizi (paradigm) ise bir dizim oluşturacak şekilde diğer dizilerden birimlerle birleştirilmek üzere seçim yapılan birimler kümesidir. Bir kişinin şapkalar arasında seçim yapması dizi, şapkayı kravat ve elbiseye uydurması ise dizimdir (Mutlu, 1995, s. 97-98). İlkinde şapkanın müstakilen kalitesi, fiyatı, kumaşı gibi müstakil sebepler etkiliyken ikincisinde diğer giysilerle arasındaki renk, desen ve kompozisyon uyumu etkili olur.

Leşker-i ebr çemen mülküne akın saldı

Durma yağmadan yine niteki bağı tatar (Baki)

beytinde “akın saldı” yerine akın etti denseydi vezne de uyardı. Fakat güçlü bir şair böyle bir ifadede suyun akmak özelliği yanına düşecek en uygun fiilin *salmak, salıvermek* olduğunu bilir. Aynı beyitteki bulut leşkeri (asker) de yakıp yıkmaz; ancak yağmalayabilir; çünkü bulutun eylemi yağmaktır.

Fahredden-i Irakî'nin Farsça

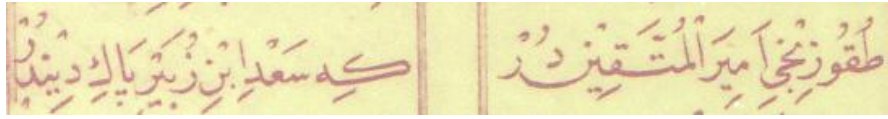
بجز درگاه تو هر در که زد دل

عراقی را از آن در هیچ نگشاد

beytinde de aynı hassasiyet söz konusudur. (*Gönül, senin kapın dışında hangi kapıyı çaldıysa onlardan hiç biri Irakî'yi açmadı*). گشادن fiili açmak demektir ve kapının açılmasına münhasırken, mecazen gönülle gruplandırılmış ve kapıların açılmadığı, gönülün açılmayışı ile ima edilerek hayranlık verici simetrik bir anlatım ortaya konmuştur. Fiil syntagmatik (dizim bilimsel) bir tercihle yerini almıştır.

7. Uygulama

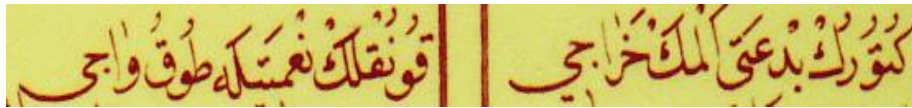
Ali Nihat Tarlan'ın *Metin Tamiri* isimli eseri, bu alanın temel kaynağıdır. Çözümlerini; aruz vezni, gramer, mazmun şekli, umumi sanat zihniyeti, hususi sanat zihniyeti ve sanatkârın şahsiyetinden hareket etmek suretiyle ortaya koymuştur (Tarlan, 1981, s. 207-209). Biz de yukarıda ortaya konmaya çalışılan prensipleri deşifre ve teyit edecek örneklerle tespitlerimizi arz edelim:

Tokuzuncu emîrî'l-müttekîndür

Ki Sa'd ibni Zübeyr-i pâk-ı dîndür (Manisalı Camii)

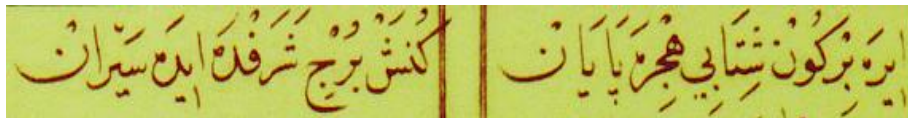
Şair, *Vamık u Azra* mesnevisinde aşere-i mübeşşireyi övmektedir. Beyitte vezin problemi olmadığı hâlde bilgi problemi vardır. Cennetle müjdelenen dokuzuncu sahabenin ismi Sâid İbni Zeyd'dir. Anlaşılan müstensih, imlası birbirine çok benzeyen bu iki ismi birbirine karıştırarak istinsah etmiştir.

Götürün bid'atı alman haracı

Konuklan ni'metile tok u acı (Manisalı Camii)

Beyitte vezin problemi bulunmuyor, bu defa imla problemi söz konusudur. Arapça بدعت (Bid'at) kelimesi “sünnete muhalif, İslami terminolojide Hazret-i Peygamberden sonra ortaya çıkan anlayış ve yorum” demektir. Hâlbuki beyitte söylenmek istenen “zulüm, işkence” anlamına gelen Farsça “bidat” kelimesidir ve onun imlası da بیداد şeklindedir.

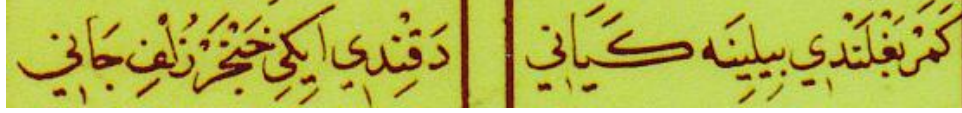

İre bir gün şitâbı hicre pâyân

Güneş burc-ı şerefde ide seyrân (Manisalı Camii)

Anlam: Bir gün acelesi ayrılığa son vere, güneş şeref burcunda seyran ede.

“Acelesi ayrılığa son vere (?)” ifadesi anlamsız. “Şitâbî” kelimesini mensubiyet ekiyle şitâbî (aceleyle ilgili, aceleci) şeklinde okumak da çözüm olmaz. Müstensihin dinlerken veya okurken dikkatinden kaçan ve olması gereken ibare “şitâ-yı hicre” şeklinde olmalıdır. O zaman anlam da *bir gün ayrılık kışı son bula ve güneş şeref burcunda gezine şeklinde* düzelir.

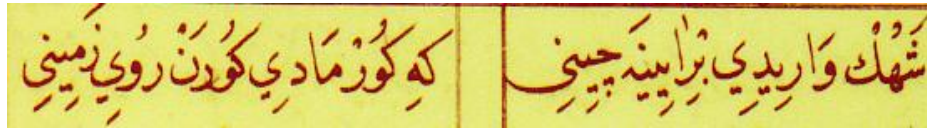
Kemer bağlandı biline Keyânî

Takındı iki hançer zülf-i cânı (Manisalı Camîî)

Anlam: Key’ler gibi beline kemer bağlayıp can zülfünden iki hançer takındı. “Can zülfünden iki hançer” anlamsız bir ifade. “Zülf-i can” terimini sözlüklerden bulmak da pek mümkün değil. Kelime زلفجان şeklinde yazılıyor. Farsça olan kelimenin aslı “zülfencan” şeklindedir ve “gümüşten veya sadece kabzası gümüşten yapılmış olan kılıç, hançer ve bıçak türünden olan alet anlamına gelir. Ayrıca İran’ın mitolojik kahramanlarından birinin ismidir. Kelime tevriyeli kullanılmıştır. Hem hançerin bir özelliği vurgulanmış hem de telmihte bulunulmuştur. Beyitte geçen “Keyân” kelimesi de *büyük hükümdarlar, şahlar* demektir. “Key” ikinci tabakada bulunan Acem şahlarının isimlerinin başına getirilen bir unvandır. Bu soydan olanlara Keyaniyan denir. Aynı kelime Necati Bey’in II. Bayezid’e sunduğu “hançer” redifli kasidesinde de geçer.

Göre idi zülfün ile gamze-i ciger-dûzun

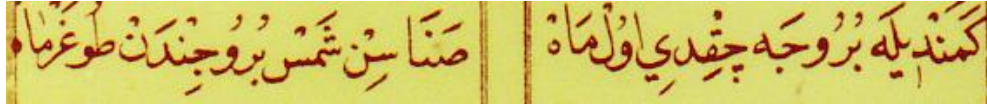
Takınmaya idi ömrünce Zülfican hançer

Şehün vardı bir âyîne-Çînî

Ki görmedi gören rûy-i zemîni (Manisalı Camîî)

Her ne kadar şekil problemi yoksa da “âyîne-Çînî” ifadesi manayı zorlamaktadır. Birinci mısraın “Şehün vardı bir âyîne-i Çînî” şeklinde olması daha münasip olurdu. Kanaatimizce müellif de bu şekilde söylemiş olmalıdır.

Kemendile burûca çıkdı ol mâh

Sanasın şems burûcından togar mâh (Manisalı Camii)

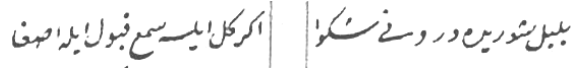
Beyitte *Vamık u Azra* mesnevisinde kement atarak kalenin burcuna çıktığı hikâye edilen Vamık'tan söz ediliyor. Kafiye ve tahkiye karinesi öznenin /failin, yani birinci mısradaki geçen "mâh" kelimesinin "şâh" olması gerektiğini gösteriyor.

Giriftâr eyle ıška yâ ilâhî

Nasîb eyle bana ışkı ilâhî

İfade düzgünlüğü ve kafiye açısından ikinci mısranın sonu "ışk-ı ilâhî" şeklinde olmalıdır.

Bülbül-i şûrîde derdini şekvâ

Eğer gül eylese sem'-i kabûl ile ısgâ (Hasan Hatif)

Veze: * - * - / * * - - / * - * - / * * -

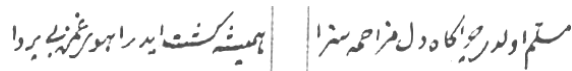
Mefâilün / feilâtün / mefâilün / fe i lün (fâ lün)

Anlam: Eğer gül can kulağıyla dinleseydi,divane bülbül(dür) derdini şikâyetçi (?)

Birinci mısra vezne uymadığına göre problem orada olmalıdır. Mısra vezne uyarlandığında manada üç nokta ile gösterdiğimiz eksiklik kendini kalıpta da gösterir:

"* - * bül/ bül-i şûrî /de derdini/ şekvâ"

Eksik olan kısma "Bilürdi" ifadesi eklenerek *eğer gül, can kulağıyla dinleseydi derdini şikâyet edenin bülbül olduğunu anlardı* manası elde edilir.

Müsellem oldı çerâgâh-ı dil mezâhime (sezâ)

Hemîşe geşt ider âhû-yi gamze bî-pervâ (Hasan Hatif)

Anlam: Gönül otlağı eziyete teslim oldu (seza ?), yanbakış ceylanı (orada) sürekli pervasızca gezer, dolaşır.

Ve zin, gazel nazım şekli ve anlam sondaki “seza” kelimesinin fazla olduğunu gösteriyor.

زمانی کله علاجک طبیب مسفقن | نجسته دمدرخسته دل امید روا

Zamânı geldi ilâcuñ tabîb-i müşfikden

Huceste demdür haste-dil ümîd revâ (Hasan Hatif)

Ve zin: Mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün

İkinci mısra vezne uymamaktadır. Anlam problemi olduğu da hissedilmektedir: Şefkatli doktordan ilaç almak zamanı geldi, uğurlu andır, hasta gönül, ümit uygun (?).

Problemlili olan ikinci mısrayı kendi içinde tasarruf edebiliriz. “Huceste demde dil-i hasteye ümîd revâ” (uğurlu zamanda hasta gönüllüye ümit vermek uygun olur) şeklinde hem vezne uyar hem de anlam bütünlüğü kazanır. Beyit, Hatif’in yazdığı bir kasidenin dua bölümüdür. Şair kendini hasta gönüllü, memduhunu ise müşfik bir doktor olarak nitelemektedir. Uygun bir memuriyete atanmak beklentisini (ümidini) dile getiriyor.

آنی حیوانِ ییب لحم اولدی حاصل | ییب انسان حیوانی اولدی کامل

Anı hayvân yiyüb lahm oldı hâsıl

Yeyüb insân hayvânı oldı kâmil (Bursalı Haşimî)

Ve zin: Mefâilün/ mefâilün/ faülün

İkinci mısra vezne uymuyor.

Beytin kendi kelime kadrosu kullanılarak ikinci mısra “Yiyüb hayvânı insan oldı kâmil” şeklinde vezne uygun hâle getirilebilir.

زاید تعیب ایتمه عاشق آواره یی بادوش اول بادیه بیما اولور عالم بویا

Zâhid ta'yîb etme âşık-ı âvâreyi

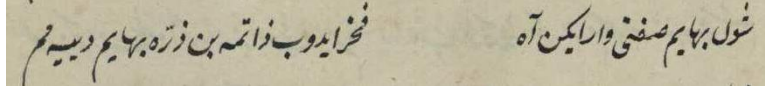
Bâd-veş ol bâdiye-peymâ olur âlem bu yâ (Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî)

Vezin: Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün/ fâilün

“Zâhid ta'yî/ betme- -/âşık-ı â/ vâreyi” arızasıyla birinci beyit vezne uymaz.

Anlam: Zahid, avare aşığı ayıplama, alem bu ya (gün gelir) çölde rüzgâr gibi dolaştığı olur.

Birinci mısradaki nehiy anlamını takviye edecek kelime “zinhar” (sakın) kelimesidir.

Şol bahâyim sıfatı var iken âh

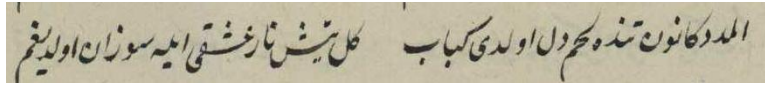
Fahr edip zâtıma ben zerre bahâyim diyemem

Vezin: Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

“Şol bahâyim / sıfatı va/r iken âh -/ * * - ”

şeklinde son kısmı boş bırakılmış olan birinci mısra vezne uymamaktadır.

Anlam: O dört ayaklı hayvan sıfatı varken ah kendimle övünüp ben zerre kadar değerliyim diyemem. Yakınma ve çaresizlik bildiren “ah” tan sonra manayı bütünleyecek ibareyi cümlelerin devamı mahiyetindeki ikinci mısrayı dikkate alarak tamamlayabiliriz. Vezni ve anlamı bütünleyecek “neyleyeyim” ifadesi kullanılabilir. Metin 19. yüzyıla aittir ve bu çaresizlik ifadesi şiire *garip* düşmez.

El-meded kânûn-i tende lahm-i dil oldı kebâb

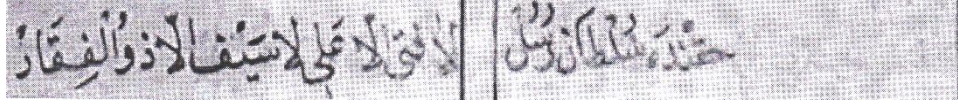
Gel yetiş nâr-ı aşkı ile sûzân olduğum (Şevkî Hasan Tahsin İstanbulî)

Vezin: Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün.

“Gel yetiş - / nâr-ı aşkı / ile sûzân /olduğum” arızasıyla ikinci mısra vezne uymuyor.

Anlam: Aşkının ateşi ile yandığım! Yetiş, gel; ten ocağında gönül eti kebab oldu.

İfadede ögeler açısında bir eksiklik görülüyor; fakat imdat istemek, birine seslenmek için “Ey” ünleminin kullanılması neredeyse şiirde veya nesirde teamül hâline gelmiştir. “Ey” ünlemi İkinci mısranın vezni aksatan ve anlamı takviye eden kısmına “ey” nidası eklenince (Gel yetiş **ey** nâr-ı aşkı ile sûzân olduğum) beytin arızası giderilmiş olur.

.....*hakkında sultân-ı rüsûl*

Lâ-fetâ illâ Ali lâ-seyfe illâ Zülfikâr (Osman Fazlî)

Vezin: Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün/ fâilün

“- * - - / - * - hak/ kında sultâ/ n-ı rüsûl”

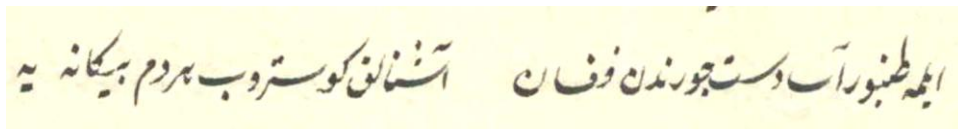
şeklinde boş bırakılmış olan birinci mısrayı vezin ve anlam bakımından tamamlayacak olan ifadeyi tayin etmeye çalışalım: Bu beyitten bir öncesinde şair

İşbu icmâl olduğu üzre Aliyyü 'l-Murtazâ

Nice sultân-ı azimü 'ş-şân imiş fikr eyle var

diyerek Hazret-i Ali'ye olan sevgisini dile getirmektedir. Bu takdim beyti artık kimsenin üzerine söz söylemeye cesaret edemeyeceği bir beytin hazırlığıdır. Arızalı beytin ikinci mısrasındaki hadis iktibası Hazret-i Ali'nin mevkiini göstermeye yeterlidir. “Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur.” Sözün büyüklüğü, söyleyenin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Söyleyen Hazret-i Peygamberdir ve amcasının oğlunu ve yar-i güzini bu şekilde methetmiştir.

O hâlde mısrayı “Medh edip buyurdu kim hakkında sultân-ı rüsûl” şeklinde icmal etmek mümkündür.

Eyleme tanbûr-âsâ dest-i cevrinden figân

Âşinâlık gösterip her dem bigâneye

Vezin: Fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Âşinâlık/ gösterip her/ dem * - bî/ gâneye

şeklindeki ikinci beyit arızalıdır.

Anlam: Her zamanyabancıya yakınlık gösterip tanbur gibi cefa elinden inleme!

Boşluğa:

1. “Aşına” olmanın gereği olan *yardım et-, lutf et-, ihsan et-, dâd et-* gibi eylemsel ögeler anlamı tamamlayıcı olsa da eksik olan kısma sığmayacağı için getirilemez; çünkü et-yardımcı fiilinin önüne sadece tek heceli ve açık (veya ulamayla açılabilir) bir kelime eklenebilir, bu da pek mümkün değildir.

2. Mısrada “gösterip” şeklinde bir zarf-fiil geçtiği için yeni bir zarf-fiilin eklenmesi de estetik açıdan uygun değildir.

3. Geriye yalnız “bigane” kelimesine eş anlamlı bir kelime veya sıfat ihtimali kalır. Şairin kendi kelime kadrosu kullanılarak eserinin tamamında oldukça sıklıkla geçen “bî-kes” (kimsesiz) kelimesi zihafa rağmen boşluğa getirilebilecek en uygun kelimedir.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatında metin tespiti ve neşri üzerine yapılan çalışmalar tenkit, tamir ve tahlili birlikte mütalaa etmeyi gerektirir. Metin; gramatikal yapısı, şekli, türü, kelime kadrosu, üslubu, imlası, zevki, diğer metinlerle münasebeti, mensup olduğu zamanı ve daha başka özellikleriyle müstakildir. Eserin klasik olması, müstakil olmasının önüne geçmez. Metin tamiri, renk kaybına uğramış bir resmi rötuşlayıp cilalamaktır. Her hâlükârda, araştırmacı matematiksel hareket ettiği hâlde, sanatkâr sezgisel hareket eder. Bir yabancı düşünürün dediği gibi “matematik keşfeder, şiir keşfedilmeyi bekler.” Bu sebeple yapılan tamirin, metnin boşluğunu ne kadar başarıyla doldurursa doldursun yine de bünyesinde bir sapmayı barındırabileceği düşünülmelidir. Müellif, her zaman bekleneni söylemeyebilir ve şair de her zaman aynı estetik ölçüyü tutturamayabilir. Olması gerekenle olan arasındaki fark, araştırmacı ve sanatkâr arasındaki mesafe ve görüş farkıdır.

Kaynaklar

- Ateş, A. (1940-1942). “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitan-ı Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII (1), ss. 253-264.
- Çetin, N. M. (1971). “Yazma Eserlerin Tanınması” *İlim ve Sanat*, S. 59, ss. 59-64.
- Ece, S. (1996). *Tahkiye Açısından Haşimî'nin Mihr ü Vefa Mesnevisi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üni. SBE, Erzurum.
-, (1983). *Manisalı Camii'nin Vamık u Azra Mesnevisi (İnceleme - Metin - Sadeleştirme)*, Doktora Tezi, Atatürk Üni. SBE, Erzurum.
- Ergin, M. (1986). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Fazlı, O. A. Divan, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Nu: 173-2.
- Günay, M. (2001). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Hatîf H. *Divan*, Atatürk Üni Ktp. Seyfettin Özege Bl. ASL Nu: 94-98.
-, *Divançe*, Milli Kütüphane, FB Nu: 313.
- Karahan, L. (1991). *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kavakçı, Y. Z. (1976). *İslam Araştırmalarında Usul*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Köksal, M. F. (2008). “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)”, *Divan Edebiyatı Araştırma Dergisi 1*, ss. 169-190.
- Köksal, M. F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yay.
- Kut, G. (1999). “Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam”, *İlmi Araştırmalar*, S. 8, ss. 189-219.
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Mutlu, E. (1995). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark Yay.
- Polat, S. (2010). *Metin Tenkidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Şevki, H. T. İ. *Divan*, Milli Kütüphane Yz. A. 8857.
- Tarlan, A. N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Yeni Türk Ansiklopedisi 12 Cilt (1985). İstanbul: Ötüken Yay.
- Yıldırım, E. (2009). *Hadiste Metin Tenkidi Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Rağbet Yay.